

Tévedések végjátéka

„...nem hiszem, hogy Magyarországon totális hatalomátvétel történne.
Nem ettől, »csak« egy féltotális hatalom kiépítésétől félek.”
(Vitányi Iván)

Politikai elemzőnek kifejezetten zseni voltam. Pályám első szakaszában nem is lett volna hely, ahol előállhattam volna jövődöléseimmel, egészen a dicsőséges 1989-es esztendő eljöveteleig. A hatalommegosztó tárgyalások kezdetétől egyre gyakrabban foglalkoztatott a Magyar Televízió, előbb Horvát János hívott, majd mind gyakrabban Baló György (R.I.P.) az esti *Napzártába* műsort vezetni. A legtöbbször Sárdi Panni (R.I.P.) szerkesztő bízott rám vitaműsorokat, akit azzal ugrattak, kiterjedt kapcsolati hálóját méltatva vagy tán irigyelve is, hogy könnyű neki, hiszen egykor ő volt valamennyi új párt KISZ-titkára. A *Napzártá* műsorfolyam nyíltan vállalta, hogy bemutatja a nyilvánosság előtt az akkor formálódó politikai szerveződések vezetőit, összeülteti őket a hatalom távozóban lévő szereplőivel. Akik ettől nem zárkóztak el.

Új arcok, nyílt beszéd, érdemi diskurzus. Mintha már akkor is értettük volna, hogy a demokratikus választások elemi előfeltétele az esélyegyenlőség. Annak híján a választás formálisan tiszta lehet ugyan – feltéve, hogy tényleg nem csalja el senki a szavazatokat, nem formálja a maga előnyére a szabályokat –, de nem lehet tisztességes, sem demokratikus. Ilyen egyszerű. Akkor is ez volt, a jelenből visszatekintve is az.

Mozgalmi múltam abban merült ki, hogy az Antal László (R.I.P.), Bokros Lajos, Csillag István, Lengyel László és Matolcsy György fémjelezte *Fordulat és reform* című alternatív gazdaságpolitikai program lelkes támogatója és önkéntes propagandistája voltam. Erre a szerepre szükség is volt, hiszen az írás félig illegálisban terjedt, csupán a megkurtított változatát jelentethette meg a *Közgazdasági Szemlében* a főszerkesztő Szabó Katalin (R.I.P.) és a felelős szerkesztő Petschnig Mária Zita, akiknek az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő Közgazdasági Munkaközösség lényegében elhatárolódó álláspontját is közölniük kellett. A hónapokig tiltott, később is kritizált műbe annak idején a Hagelmayer István (R.I.P.) vezette Pénzügykutató Intézet fiatal gárdájának legtöbb munkatársa bedolgozott. Miután a gazdasági program élénk szakmai – s azon túli – érdeklődést keltett, a főszerkesztő Lengyel László meghívott, hogy kapcsolódjam be a második körös programírásba, tegyünk javaslatokat társadalmi reformokra is. Néhány elszánt kollégámmal a plurális nyilvánosság alapvető vonásait rakosgattuk össze, a végső változatot Gálík Mihály, Halmai Gábor, Hirschler Richárd és Lázár Guy (R.I.P.) készítette el. Reményeinket vagy illúzióinkat ez a mondat jelképezheti: „A sajtószabadságot jogellenesen korlátozó minden magatartást bűncselekménnyé kell nyilvánítani és súlyos büntetéssel kell fenyegetni.”

Ahhoz a reformközgazdász brancshoz tartoztam tehát – ha egyáltalán –, amely a tervgazdaságot egyre több piaci reformmal képzelte élhetőbb tenni, és az idő múlásával óvatosan ugyan, de azt is felvetette, hogy ha Magyarország nem akar még jobban leszakadni, plurális társadalomra s annak megfelelő nyilvánosságra van szükség. Amely nem írta volna le – én sem mondtam volna rádiós műsoraimban, nem is tehettem volna –, hogy „Kádárnak mennie kell”, amit a szamizdat *Beszélő* megfigyelt, üldözött, házkutatást, rendőri előállítást elszenvedő munkatársai a *Fordulat és reform*mal nagyjából egy időben elkészült *Társadalmi Szerződés*ben már brutális nyíltsággal közöltek. Respekt.

A Beszélő-kör tagjaival a *Napzárta* stúdiójában találkoztam először. Élő adásban. Más nyelven beszéltek, tisztán fogalmaztak, megszólalásaikban nyoma sem volt annak a maszátolásnak, ami miatt az első nyilvánosság annak idején merésznek tekinthető írásai, elemzései ma már szinte olvashatatlanok.

Sárdi Panni ültetett össze az egyik *Napzárta*ban Kis Jánossal is, aki szókása szerint részletes helyzetértékelést adott. Az adás utolsó perceiben ügyefogyott módon arra utaltam, hogy ugye, a szabad választások után az MSZMP reformszárnya és az akkori liberális ellenzék összefog, együtt kormányoznak majd. Nekem ez evidencia volt; az első nyilvánosságból kitiltott Bauer Tamás és egykori szobatársa a Közgazdaságtudományi Intézetben, Soós Károly Attila, a Pénzügykutató Intézet megszüntetése után megalakult Pénzügykutató Rt.-t vezető Tardos Márton, a *Beszélő*ben Rikardó Dávid álnéven publikáló Bokros Lajos, a kint is, bent is állapotot lelkileg megcsínylő Antal László, az agrárközgazdász Juhász Pál, a *Fordulat és reform*ból a Világbanknál töltött konzulensi év miatt kimaradt Surányi György, a pénzügyminisztériumi adóreformer Kupa Mihály, az állami nagyvállalatok szétदारabolásán ügyködő Csillag István és e manőverekben hűséges társa, a reformközgazdász társaitól gyorsan levált és a későbbi miniszterelnök, Antall József (R.I.P.) csapatához csatlakozott Matolcsy György az én szememben akkor még egy csapat volt. Bár hajszálrepedések felsejlettek köztük, de akkor is. Úgy véltem, közelebb állnak egymáshoz, mint a kert-Magyarországot visszaálmódó, nosztalgizáló, a Horthy-rendszer bűvöletében élő vagy az antikommunizmust antikapitalizmussal elegyítő új szereplők.

Na nem – hűtötte le a lelkesedésemet Kis János, akitől elnézést kérek, hogy emlékeimre hagyatkozva idézem fel a mondatait –, ez képtelenség. A szocialista párt nem lehet benne az új kormányban. Mert ha benne lenne, az emberek nem érzékelnék, hogy rendszerváltás történt. A szocialistáknak meg kell tapasztalniuk, milyen az, ha ellenzékben vannak. Jót fog nekik tenni.

*

„A választásról szóló aznap éjjeli tévéműsorban telefon-összeköttetéssel Kis Jánossal közös interjút adtunk. A riporter megkérdezte, hogy együtt fogunk-e működni, kötünk-e szövetséget ellenzékiként az új Országgyűlésben. Én ekkor azt mondtam, kezemet nyújtom az SZDSZ felé, de ezt Kis János nagyon határozottan visszautasította. Ennek a beszélgetésnek kö-

szönhetem életem legnagyobb politikai sikerét. Másnap hosszú utat tettem meg taxival. Amikor megérkeztem, azt mondta a sofőr, hogy »hallottam tegnap a beszélgetését Kis Jánossal, engedje meg, hogy ne fogadjak el pénzt ezért a fuvarért«. Ennek az interjúnak egyébként komoly előzményei voltak. Kis Jánost és sok Lukács-tanítvány SZDSZ-vezetőt már évek óta elég jól ismertem. Én közvetlenül Lukács György tanítványa voltam, ők voltak »az unokák«. '89 őszén Göncz Árpáddal és Kis Jánossal hármásban hosszasan beszélgettünk, hasonló kérdésekről. Azt mondtam, hogy az MSZP és az SZDSZ természetes szövetségesek, minden látszat ellenére, ezért sincs értelme a szabad demokraták erős támadásainak, nem jó, hogy folyton tanárként lépnek fel. Kis akkor úgy válaszolt, hogy ti nem vagytok igazi szociáldemokrata párt. És ti mennyire vagytok liberálisak? – kérdeztem vissza. Akkor megjósoltam, hogy azon buknak majd el, hogy az utolsó percig az MSZP ellen harcolnak. Antall nyugodt erő szlogenje nyert az SZDSZ rendteremtési követelésével szemben. Sok szocialista is ezért az MDF-re szavazott. Legélesebb ellenfélnek a kampány alatt az SZDSZ mutatkozott, ezért a szocialisták többsége örült az MDF győzelmének. Azt mondtam az SZDSZ-eseknek, hogy a kampánnyal megtettétek azt a szívességet, hogy ne maradjunk kormányon. Hamar kivertek volna minket, mint Bulgáriában tették a győztes reformkommunistákkal. Örök hála ezért az SZDSZ-nek. De jól járt az SZDSZ is, mert ők sem tudtak volna mit kezdeni az MDF helyében, senki sem volt igazán felkészült, nem véletlen, hogy az MDF csődbe jutott. Azt gondolták, elég eltakarítani az állampártot, és akkor minden rendben van.” (Vitányi Iván)

Apropó, a szabad választások után kormányt alakító Antall József sem volt hajlandó egyetlen egykori MSZMP-párttagot miniszternek választani, nyilván hasonló megfontolásból, nehogy azt higgyék a választók, hogy semmi nem történt, legkevesbé rendszerváltás. Még a profi külügyér Martonyi János is csupán államtitkár lehetett Jeszenszky Géza miniszter mellett. Martonyi ugyanis 1988-ban remek ütemérzéssel belépett az MSZMP-be, mert úgy ítélte meg, hogy jó irányba tartanak a dolgok Magyarországon.

*

A szocialisták és a liberálisok első közös kormányzása 1994-ben gyötrelmesen kezdődött. A választásokat az MSZP nyerte, kormányozhatott volna egyedül is, de bevette maga mellé koalíciós partnernek az SZDSZ-t. Afféle felügyelőnek. Gondoskodjon róla, hogy a szocialista többségű kormány privatizáljon és építse tovább a piacgazdaság intézményrendszerét, stabilizálja az ország pénzügyeit, reformálja meg – Kornai János (R.I.P.) találó kifejezésével – a korszülött jóléti államot. A költségvetés fájdalmas stabilizációja, a koalíciós viták sokasága, a máig gyanús budapesti robbantások sorozata azonban megtépázta a kormányzó pártok tekintélyét. Az 1998-as választások első fordulóját az MSZP mégis megnyerte, 32 százalékot ért el, a Fidesz csupán 28 százalékot. A második fordulóra azonban a kisgazdapárt elnöke, Torgyán József (R.I.P.) visszavonta az MSZP-vel és a Fidesszel versenyben maradt jelöltjeit, és a Fidesz támogatására szólított fel. Győzött az ellenzék.

Nézegettem a mandátumokat: Fidesz 148, MSZP 134, FKGP 48, SZDSZ 24, MDF 17, MIÉP 14 fő. A Fidesz nem állhat össze azokkal a kispapokkal, akiket 1990 és 1994 között maró gúnyjal illetett, lesajnált és megannyiszor nyilvánosan megalázott, gondoltam, jelentősen félreértve a torgyáni gesztussal kialakult helyzetet. De a MIÉP-pel sem, mert bár az MSZP-t és az SZDSZ-t összehozó Demokratikus Chartától a Fidesz távol maradt, szélsőjobboldali párttal nem köt koalíciót. Az MSZP és az SZDSZ mandátuma kevés, nem maradhatnak kormányon. Az SZDSZ és a Fidesz 1994-ben még választási szövetséget kötött, de a Fidesz azóta liberálisból – mondhatni, elnöki parancsszóra – konzervatív párt lett, koalíciójuk akkor már szintén képtelenség volt. Matematikailag nincs más megoldás, itt bizony nagykoalíció lesz, szükség is volna rá, hogy a két oldalt átfogó, erős parlamenti többség folytassa a gazdaság átalakítását – gondoltam, és terjesztettem is. Más nem jöhet ki ebből a képletből.

Orbán Viktor azonban kiegyezett Torgyán Józseffel, és nem csupán az agrártárcát engedte át neki, hanem beígérte a kispapok pártelnököknek, hogy ő jelöljön köztársasági elnököt. Reális fenyegetés volt, hogy Torgyán József maga pályázik erre a címre. Göncz Árpád (R.I.P.) után. Brrrr. Am mire ez bekövetkezett volna, Orbán levadászta Torgyánt, leszalámizta a kispapokat, a párt képviselőinek többségét maga mellé állította.

Balatonszéplakon nyaraltam, amikor felhívott Schillinger Erzsébet, Orbán Viktor sajtófőnöke, hogy a kormányzásra készülő miniszterelnök interjút adna a *Tizenhat órának*, szívesen beszélne a kormányalakítás nehézségeiről. Nem volt ellenemre. A *Tizenhat óra* az 1994-ben megszűnt *168 óra* című rádióműsor utódja volt, részben a stáb régi szerkesztőiből, részben új, ifjú munkatársakból verbuvált csapattal. Hatása, kisugárzása nem érte el a radikálisan liberális *168 óráét*, amelyet – ma már hihetetlen – szombat délutánonként több mint egymillióan hallgattak. Az érdeklődők lemorzsolódása az én saram, magyarázata pedig a következő: 1991-ben hat hétre befogadott a BBC, Londonban alaposan kiképeztek, mit jelent a közszolgálat, milyen irányelveket kell követniük a szerkesztőknek, mit jelent az, hogy tartsunk egyenlő távolságot az ellenérdekű felektől, mert ha nem ezt teszünk, az elfogultság benyomását keltjük; ha interjút készítünk, képviseljük a másik fél – vagy a többi fél – álláspontját, ütköztessük a véleményeket. És így tovább, egész kötetnyi tudnivalón rágtam át magam, mi a teendő, hogy kövessük a BBC-normát: pártatlan hírekkel és információkkal ellátni a közönséget, segíteni, hogy megértsék a világot, amelyben él, és összekapcsolódni vele.

Azzal, hogy a harcos liberalizmusból átevezünk a pártatlanság vizeire, elvesztettük hallgatónk egyharmadát, miközben a radikálisan népnemzeti *Vasárnapi Újság* megtartotta milliós táborát. Liberális barátaink fanyalogtak.

Azért itt engedtessek meg egy cseppet sem kárörvendő kitérőt. Néhány év-tizeddel később, a Brexit-kampány idején a BBC sem tudott kikecmeregni a pártatlansági csapdából. A Brexit fő stratégája, Dominic Cummings irányításával olyan hazugsághalmot hordtak össze a kilépéspártiak a függetlenség előnyeiről, amelyen még a gyanakvásra leginkább hajlamos nézők

sem tudták átrágni magukat. A vitaműsorokban az uniós tagság mellett precízen érvelő akadémikusokat lemosták a Brexit-párti háziasszonyok, legalábbis ez derül ki a *Háborúban mindent szabad* című, dokumentumokon alapuló játékfilmből. Take back control, azaz vedd vissza az ellenőrzést. Újmagyar változatban: ne táncoljunk úgy, ahogy ők füttyülnek, Ursula von der Leyen és Alex Soros.

De még nem tartunk itt. 1998 verőfényes nyári napjaiban Orbán Viktor úgy gondolta, nyilatkozna a *Tizenhat órá*nak arról, milyen gyötrelmesen nehéz felkészülni a kormányzásra. Természetesen vállaltam, de mondtam, hogy volna több érdemi kérdésem is, nem érném be az adott tematikával, egy kormányzásra készülő ifjú politikus vívódásaival. Megkérdeztem Schillinger Erzsébettől, nem gond-e, hogy nyaralásból jövök, farmerban és nem öltönyben, ugyan már, válaszolta. Amikor beléptem a leendő miniszterelnök parlamenti szobájába, odasúgta nekem: nyugi, kimentettelek Viktornál. Ekkor sejlett föl először, hogy ez az Orbán már nem az az Orbán, aki 1989 júliusában George Bush elnök meghívására fehér farmerben és gyűrött fehér ingben, apja kopottas aktatáskájával felszerelve lépett be az amerikai nagykövetség Zugligeti úti rezidenciájába.

Orbán a választók akaratával magyarázta, hogy összeállt a kisgazdákkal. Ilyen egyszerű.

Az 55 perces interjút a Magyar Rádió szombaton 17 órakor tervezte leadni, harminc perccel meghosszabbítva a *Tizenhat óra* szokásos műsoridejét. De később a miniszterelnök-jelölt stábjába változtatott: az időpont jó ugyan, de az interjú mégsem a *Tizenhat órá*ban, hanem azon kívül, külön műsorként jelenjen meg. Valakinek nyilván eszébe jutott, hogy nem választhatják a liberális múltú *Tizenhat órát* a *Vasárnapi Újság* helyett. A Magyar Rádió vezetői ráálltak a módosításra, 16.59-kor lekonferáltuk a *Tizenhat órát*. Hírek, bemondó, Orbán. Ez volt vele az utolsó interjúm.

Orbánék ráéreztek, hogy nyugodtan dirigálhatnak a közmédia vezetőinek.

*

Múltak az évek, felgyorsultak az események, sűrűsödtek a tévedéseim.

Kifejezetten imponált a 2002-es választási kampány során a Medgyessy Péter–Kovács László-duó, Kuncze Gábort pedig az első, vele készített interjúm óta kedvelem. Annyira azért nem ragadtak el az érzelmeim, hogy bíztam volna abban, a szocialisták a gyengülő támogatottságú liberálisokkal együtt képesek legyőzni az egyre inkább paternalista és nacionalista hangon megszólaló Orbánt. És mégis. A kormányalakítás után a száznapos program féktelen osztogatása, benne az állami szektor ötvenszázalékos azonnali béremelése, a 13. havi nyugdíj bevezetése megriasztott, de úgy véltem, ha valaki, Medgyessy képes stabilizálni a költségvetést, és nekikezdi a szükséges reformoknak. Sem ezt, sem azt nem tette meg. Pedig mindkettőben volt tapasztalata, sőt 1998-ban pénzügyminiszterként kifejezetten ügyesen verekedte át a nyugdíjrendszer átalakítását a külső, ellenzéki és a belső, szocialista párton belüli akadékoskodókon.

Amikor kiderült róla, hogy titkos szolga, kémelhárító volt, amit ügyesen eltitkolt, elment a kedvem az egésztől. Úgy éreztem, vége a szoclib kalandnak.

Aztán az SZDSZ váratlanul megpuccsolta Medgyessyt, és jött a dinamikus Gyurcsány Ferenc, aki azonnal szót értett a szabad demokratákkal, valósággal elkápráztatta őket. Ismét éledezett valamiféle remény. Továbbra is vártam a reformokat, de hiába. Ebben két tévedés kapcsolódott össze. Egyrészt az, hogy Gyurcsány Ferenc a 2006-os választásokig bármiféle érdemi átalakítgatásokba belekezd. Nem tette, csak alibizett, újabb győzelmét nem kockáztatta. Másrészt azt hittem – és ez volt a súlyosabb tévedés –, hogy a nyugdíjrendszert, az egészségügyet és a felsőoktatást nagyobb választói sérelmek nélkül is meg lehet reformálni. Tisztességes érveléssel el lehet fogadtatni az öngondoskodásban rejlő lehetőségeket, az akkor formálisan ingyenes, valójában hálapénzzel olajozott és kiváltságokon alapuló orvosi és kórházi ellátás részlegesen fizetőssé tételét, a vegyes – részben állami, részben magántulajdonú – egészségbiztosítási rendszer kialakítását, a felsőoktatási tandíj bevezetését. Valahogy úgy, ahogy 1995-ben Bokros Lajos megálmodta, majd telekürtölte vele az országot, ahogy az egykori bölcs pénzügyminiszter, Hetényi István (R.I.P.) az államháztartás reformját felvázolta, és ahogy Kornai János és a Tárki kutatócsoportja 1996-ban egy felméréssel bizonyította, hogy az emberek hajlandók lennének a javuló közszolgáltatásokért fizetni, ha tudják, miért teszik, mit kapnak cserébe. Axiómának tartottam, hogy a tisztán állami finanszírozás a nyugdíjasok elszegényedéséhez, az egészségügyi szolgáltatók és a főiskolák, egyetemek lezüllesztéséhez vezethet. Hiszen az egyensúlyi gondokkal küzdő államnak még a sorvadás megállítására sem lesz pénze. Nem is volt, nem is lett.

Az államháztartás stabilizálása helyett a tétlenségnek és a választások elé időzített adócsökkentésnek brutális költségvetési hiány lett a vége. Győzelme után Gyurcsány Ferenc azonnal meghirdette egyensúlyi és reformprogramját, az utóbbi idővel a szimbolikus jelentőségű vizitdíjra, kórházi napidíjra és tandíjra egyszerűsödött. Bár Ószödön az MSZP-frakció előtt Gyurcsány Ferenc szenvedélyes beszédben érvelt a reformok szükségessége mellett, a nem a nyilvánosságnak szánt szöveg kiszivárogtatásával voltaképpen megbuktatták. Az ellene tüntetők megrohamozták, elfoglalták a Magyar Televízió épületét. A Hír TV élő adásban közvetítette ezt is, majd pedig az októberi utcai harcokat. A 2008-as vizitdíjellenes népszavazással a Fidesz 3,3 millió szavazót állított maga mellé, többségüket azóta sem engedte ki a karmai közül. A fiatalok leszavazták a vizitdíjat, a nagyik a tandíjat, és most együtt örülnek, hogy nem kell fizetni semmiért – jellemezte a népszavazási eredményt Bokros Lajos. A jelenséget a már említett Tárki-kutatás találóan fiskális illúzióknak titulálta: „A szavazópolgárok nem képesek fölmérni a kormányzati költségek következményeit, illetve alábecsülik a kormányzati programok valódi költségeit.” A fiskális illúzió ma is létezik, leglátványosabb változata Orbán Viktor rezsicsökkentése.

A 2006-os megszorítások rövid recessziót idéztek elő, és mire a gazdaság úgy-ahogy magához tért, 2008 októberében elérte Magyarországot a nemzetközi pénzügyi válság. Gyurcsány Ferenc lemondása után Bajnai Gordon miniszterelnök egy felettébb fájdalmas, ám szakmai közmegegyezéssel kialakított stabilizációs programot hajtott végre az MSZP- és az SZDSZ-frak-

ció becsülendő támogatásával, elszántan és következetesen. Ekkor, mi tagadás, távolságtartó elemzőből ismét szurkoló lettem. Mentő körülmény, hogy az ország fizetőképessége volt a tét. Az összeomlást fájdalmak árán ugyan, de megúsztuk.

Azt hittem, a válságkezelés sikerét a választók méltányolják. Tévedés volt ez is, elismerést Bajnai Gordon csupán szakmai körökben érdemelt ki.

A reformkísérletek ideje végleg lezárult. Más jött. Másnak kellett jönnie.

*

„...régóta benne élünk egy felzárkózási válságban. Mert bár elkezdődött a felzárkózás az Európai Unióhoz, de nagyon sokan kimaradtak ebből a folyamatból. Ez önmagában is baj, még ha törvényszerű is. Erre a politikusok is ráéreztek, és azoknak a kegyeit keresik – akár megtarthatatlan ígéretetek árán is –, akiknek a sorsa alapvetően az állami juttatásokon múlik. Pedig lehetne talán az ő részvételükkel is bázist szervezni egy jövőkép, egy fejlődési pálya mellé is. Ez persze politikailag sokkal keservesebb út, mert ehhez az állami újraelosztás címzettjeinek is be kellene látniuk, hogy a mai újraelosztási rendszereket hosszú távon nem lehet fenntartani, működtetni. De Magyarországon a politika minden negyedik évben arra szervezte meg magát, a pártok abban versenyeztek egymással, hogy az újraelosztásban érdekeltek körében szervezzék meg a bázisukat. Az ő támogatásukat próbálták megnyerni mindenféle populista ígéretekkel. Erre ráment a fejlődésünk, és a válság most rámutatott a sebezhetőségünkre is.

– *Csak hogy a válság után még nehezebb az öngondoskodás mellett érvelni. Ha a nyugdíjpénztárakban felhalmozott összegek harmada-fele elveszett, nehéz megmagyarázni, miért előnyösebb a magánmegtakarítás az állami nyugdíjnál. Még ennél is nehezebb, mondjuk, a több-biztosítós egészségügyi modell előnyeit felvázolni, hiszen a biztosítók is hasonló pénzügyi gondokkal küzdenek, mint a bankok. A reformoknak ma bizonyára még annál is sokkal kevesebb támogatója lenne, mint a reformokat elsodró népszavazás idején.*

– Jók a példák, mert ma tényleg nehéz az öngondoskodás és a piac mellett érvelni. De azért hadd mondjam azt, hogy a nem nyugdíjpénztárban tartott pénzek is veszélybe kerülnek akkor, ha az állam csődhelyzetbe sodródik, vagy, mondjuk, a harmadára zuhan a pénzünk értéke – mert akkor a nyugdíjak is csak a harmadát fogják érni. Az állami nyugdíjrendszer is összeomolhat egy idő után, ha nem változtatunk a mai politikán. Tehát mégiscsak olyan reformokat kellene végrehajtani, mégiscsak olyan pályára kellene állítani a gazdaságot, amelyen haladva képes az erőteljes, fenntartható növekedésre, gyors felzárkózásra. Különbösen az újra elosztható javakban is szűkölködni fogunk, mint a mellékelt ábra mutatja. E tekintetben a válság okozta katarzisz egyben lehetőség is; hovatovább ez ma már közhely. Lehetőség rá, hogy bizonyos ügyekről meg lehessen állapodni, akár olyan ügyekről is, amelyeket eddig elutasított a közvélemény. Megerősödött talán a társadalomban is az a reakció, hogy így tényleg nem mehet tovább. Szerintem ezt a lelke mélyén szinte mindenki érzi, csak jobb azt hinni, hogy egyszer csak megoldódik minden bajunk. Erre az önámításra a magyar társadalom nagyon régóta berendezkedett, és erre az önámításra nagyon sokan rájátszanak. A válságkezelés

parancsolata, hogy az önámítást hagyjuk abba, nézzünk szembe őszintén a helyzettel, mérjük föl az összes lehetséges kockázatot, készüljünk a legrosszabbra, és tegyük meg azt, amiről már régóta tudjuk, hogy helyes és szükséges. Ezt most sokan megértették, és amíg ez az érzés kitart, addig lehet, hogy van esély néhány reformot elfogadtatni.” (Interjú Bajnai Gordonnal)

*

Nem volt esély egyetlen reform elfogadtatására sem. Orbán Viktor nem is törekedett rá.

Hozzá sem kezdett az állami pénzekből fenntartott humán közszolgáltatások megreformálásának. Más utat választott. Bizonyára felismerte, hogy bármennyi pénzt tesz az egészségügybe, az oktatásba a költségvetés, nem tud annyit javítani, hogy kiérdemlje a választók elismerését. A fizetőképes keresletet a magánszolgáltatások felé terelte, nekik jobb iskola, azonnali diagnosztika, előkelő gyógykezelés jut. Mások a rendelőintézetek zsúfolt folyosóin várnak sorukra, évekig a szükséges műtétekre, rosszabb esetben belehalnak a kórházi fertőzésekbe. Gyermeküknek, unokáiknak be kell érniük egyentankönyvekkel, gleichschaltolt iskolákkal, közoktatás helyett közneveléssel, matektanár helyett az iskola előtt posztoló rendőrrel.

Európai mércével a hazai össztermék arányában a legszerényebb – jobb években az egyik legszerényebb – összeget fordították az Orbán Viktor vezette kormányok költségvetései a humán közszolgáltatások támogatására. Az olcsóbb működtetés jegyében az egészségügyi és az iskolarendszert központosították, a felsőoktatás nagy részét a famulusaik által irányított alapítványokba szervezték ki. Az imigyen felszabadított summából futotta a klientúra táplálására és gazdagítására, a külföldi tulajdonú szolgáltatócégek visszaállamosítására és azok átpasszolására a haveroknak, presztízsbetűházásokra, a nagy történelmi egyházak lepénzelésére, a határon túli magyarok szavazatainak megvásárlására és kormányfői hobbi, a labdarúgás feltámasztására. Bármire.

Lassan körvonalazódott, hogy Orbán Viktor kormányzásának három pillére van. Egy: a hatalom és a tőke koncentrációja családjá, klientúrája és kreatívai kezében, a kétharmad megkaparintása a közélet minden területén, nem csupán a politikában. Kettő: médiamonopólium, amely bármilyen fordulat esetén egyben tartja a tábort, megfosztja a választókat a döntéseikhez szükséges ismeretektől, alternatíváktól. Három: politikája ellenzőinek margóra szorítása, az ellenzék megosztása, pacifikálása, működésének adminisztratív akadályozása, az érdektelenné vált Országgyűlés falai közé szorítása, valamint a választási szabályok haszonelvű módosíthatósága.

Vitányi Iván szavaival: a féltotális hatalom kiépült. A szociálliberális értékrend követőinek tábora a pártot választóknak nagyjából az ötödére zsugorodott. A főváros még úgy-ahogy tartja magát, de a választási törvény legutóbbi módosítása után előfordulhat, hogy az idén már Budapesten is a Fidesz lesz a legerősebb párt.

Nincs megállás.

Pedig de sokszor hittem, hogy Orbán Viktort meg lehet állítani. Először 2010–2011-ben, a recessziót, pénzügyi krízist előidéző, ügyetlen, unortodox

válságkezelés hónapjaiban. A köztársaság ellen az alaptörvénnyel elkövetett puccs után. A Nemzetközi Valutaalap, majd az Európai Bizottság elleni első kampányok idején. A baltás gyilkos Ramil Safarov szabadon bocsátását követő napokban. Az erőltetett állami stadionépítési program alatt, amely az egészségügy elszegényítésével párhuzamosan folyt. Az iskolarendszer központosításakor és államosításakor. A forint folyamatos leértékelődése éveiben. Az illiberális kurzus meghirdetésekor. A klientúra féktelen gazdagítása, Mészáros Lőrinc és Várkonyi Andrea hivalkodása, a vő, Tiborcz István vagyonosodása, a nagybankok megkaparintása láttán. A pandémia alatt, amikor egzotikus, ám hatástalan vakcinákat, haszontalan lélegeztetőkészülékeket importáltak. Európa legdurvább inflációja, a vele járó visszaesés, az uniós támogatások felfüggesztése, a Putyinhoz való dörgölődés miatt.

De nem. Bármely más kormány ezek bármelyikébe belebukott volna. Feltevé, hogy a Fidesz az ellenfele.

*

Válogatott tévedéseim laza szövetét azért terítettem ki, hogy jelezzem: most sem biztos, hogy igazam van. Az a félelmem ugyanis, hogy ha Orbán Viktor a mostani, vad Brüsszel-ellenes kampányával nagy fölénnyel megnyeri az európai parlamenti választásokat, kivezeti Magyarországot az Európai Unióból. Amelynek támogatottsága az Eurobarometer felmérései szerint csökkenőben van, és ha a Brüsszel-ellenesség kamatozik, egy átfogó kampány után OV miért ne írhatna ki népszavazást a Huxitról. Igazán demokratikus döntés lenne.

198

Amikor Oroszország nekiment Ukrajnának, még azt hittem, hogy OV, aki a perifériára kormányozta magát, fokozatosan közeledni fog az Európai Unió centruma felé. Van benne annyi veszélyérzet, hogy nem akar tovább Putyin szövetségese lenni. Hiszen az EU pénzügyi és a NATO katonai védernyője mégiscsak nyújt valamiféle biztonságot. Ez lesz a mi szempontunkból Putyin speciális hadműveletének a nem szándékolt haszna.

Nem ez történt, és el kellett gondolkozznom, vajon miért. Erre jutottam. Csak címszavakban, megannyi lényeges mellékkörülmény mellőzésével:

Ukrajna megtámadását, ha nem tévedek, OV úgy értékelte, hogy az orosz gáz és olaj hiányában olyan infláció, olyan brutális visszaesés jöhet, amely még az ő hatalmát is megrengetheti. A közeli jövő energiamérlegében Paks II. sem könnyen pótolható. Ha az orosz berendezéseket, beszállítókat, kivitelezőket – vagy egy részüket – bármilyen nyomásra nyugatiakra kell cserélni, iszonyatosan megdrágulhat a paksi áram is. Márpedig OV rendszere legitimitásának egyik bástyája 2014 óta a rezsisökkentés.

Az ukrán kormánnyal a nyelvtörvény óta amúgy is rossz volt OV viszonya. Ráadásul a II. ukrán front felszabadító manőverei óta Ukrajna piárja sem éppen a legjobb nálunk, függetlenül attól, hogy az elnevezés nem a nemzetiségi összetételre utal. OV-nak nem kellett attól tartania, hogy választói tömegesen elvárnák tőle Ukrajna támogatását. Ellenkezőleg.

Putyinnak az uniós konszenzus hátráltatása, megakasztása, minden egyes vétó jól jön. OV okkal gondolhatja, hogy ezt meg lehet játszani, és hogy Putyin a bomlasztást, a neki tett szolgálatokat meg fogja hálálni.

OV azt is tudta, tudja, hiszen bőséges tapasztalata van, hogy az uniós döntéshozatal egyes alapkérdésekben (ilyen a hetes cikkely alkalmazása, a jogállamisági eljárás, a Magyarországnak folyósítandó pénzek felfüggesztése) nehézkes, bonyolult, az egyes benchmarkok körül végtelenített vita folyhat. A magyar kormány elítéléséhez aligha lehet teljes tagállami egységet összehozni. A szabályok megváltoztatása úgyszintén hosszadalmas, már-már esélytelen.

OV szuverenitáskampányai bejöttek. A 2012. októberi Nem engedünk az IMF-nek kampánytól a sorozáson és az idegenellenességen át a brüsszelezésig valamennyi segítette őt abban, hogy táborát összetartsa. Az alapok adottak.

A rezsikampányok is bejöttek.

A genderkampány úgyszintén.

Az ellenzéki pártok sem külön-külön, sem egységbe tömörülve nem tudták megszorogtatni OV-t, nem fenyegették a hatalmát. A tehetetlenség miatt egyre vadabbul marják egymást. Be vannak zárva a parlamenti karanténba, márpedig ami ott történik, örök titok marad, hacsak nem talpalják végig az országot. A demokrácia biodíszleteiként funkcionálnak. Kizárólag állami alamizsnán élnek, miközben az egykor közszolgálati rádió és televízió propagandagyárrá silányult, Rogán Antal negyvenmilliárdos propagandakerettel terelgeti a Fidesz választói táborát tetszés szerinti irányokba, a kormánypárti médiabirodalomban megengedhetetlen a kibeszélés. Az is bolond, aki az esélytelenség, a vereség és a potenciális megaláztatás biztos tudatában belekezd a politizálásba; maradnak tehát a megszállottak és a megátalkodottak. Reszpekt.

Summa summarum: OV hatalmának semmiféle belső fenyegetettsége nincs. OV kap olajat, gázt, Paksot Putyintól. OV-val „Brüsszel” nem tud mit kezdeni. Viszont pénzt csak-csak ad neki. OV szempontjából ez az optimum.

Csakhogy ez az optimum hosszú távon valóban fenntarthatatlan. A magyar kormány és az Európai Unió intézményei széttartó pályán haladnak. Egyszer szét kell esnie annak, ami szakadóban van.

Biztatást legfeljebb a híres angol közgazdász, John Maynard Keynes sokat idézett tételéből merítherünk: The long run is a misleading guide to current affairs. In the long run we are all dead. Magyarul: A hosszú táv csalóka vezető jelen ügyeink vitelében. Hosszú távon mindannyian halottak vagyunk.

Mindenesetre nem árt emlékezetünkbe idézni: volt élet az Európai Unión kívül is. Olyan, amilyen. Lesz is. Olyan, amilyen.

Abban azonban biztos vagyok, hogy a hosszú távú memória hiánya jelen ügyeink vitelében csalóka távlatokat kelthet.